

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «ДОСЛІДНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ»

Світлана ГРОЗАН (Кіровоград, Україна)

Актуальність дослідження. Соціально-економічні зміни в Україні призвели до необхідності модернізації багатьох соціальних інститутів і в першу чергу системи освіти. Нова освітня парадигма тягне за собою зміну підходів, принципів, змісту, методів, форм й технологій педагогічної праці. Згідно з Національною доктриною розвитку освіти України в XXI столітті, Державною програмою «Освіта» («Україна XXI століття»), «Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 рр.», Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту» основною метою вищої школи визначено підготовку кваліфікованого компетентного педагога, конкурентоздатного на ринку праці, який

орієнтується в суміжних галузях знань, готовий до постійного професійного зростання, проектної та дослідницької діяльності.

Традиційна навчальна діяльність педагога доповнюється функціями управління, як своєю діяльністю, так і суб'єктною діяльністю учня на основі діагностики, моніторингу, проектування тощо. Сучасна педагогічна ситуація характеризується різноманітністю та динамізмом, і вчитель повинен вміло безперервно адаптуватися до змін у змісті навчання. Особливу роль у процесі професійного саморозвитку педагога відіграє його готовність переходу від традиційних технологій до технологій розвиваючого, особистісно-орієнтованого навчання на основі компетентнісного підходу.

Звернення до практичної діяльності сучасного вчителя дозволяє зробити висновки про наявність сформованих у ній протиріч між об'єктивними вимогами до компетентного здійснення дослідницької діяльності в цілях вирішення практичних педагогічних завдань й невідповідністю рівня розвитку дослідницької компетентності як професійно важливої якості вчителя цим вимогам; між необхідністю становлення і розвитку дослідницької компетентності педагога та недостатньою вивченістю даної проблеми як в теорії, так і в практиці.

Виходячи з виявлених протиріч, одним із головних завдань, що постають перед сучасним педагогом, є пошук, створення та застосування педагогічних інновацій; вміння проектувати освітні програми, вивчати сучасні методики і технології, проводити експериментальну роботу, обробляти отримані експериментальні дані, узагальнювати і поширювати свій досвід роботи, тобто постійно здійснювати дослідницьку діяльність.

Метою статті є розгляд різних методологічних підходів до визначення сутності та змісту поняття дослідницька компетентність.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідницька компетентність, на думку багатьох педагогів (В.Болотов, І.Зимня, А.Хуторський та ін.) належить до числа ключових. У класифікації І.Зимньої дослідницька компетенція входить як компонент до «компетенції, що стосується діяльності людини». В класифікації А.Хуторського дослідницька компетентність розглядається як складова частина пізнавальної компетентності, яка включає «елементи методологічної, надпредметної, логічної діяльності, способи організації цілепокладання, планування, аналізу, рефлексії», вона слугує компонентом компетентності особистісного самовдосконалення, спрямованого на освоєння способів інтелектуального й духовного розвитку [10, с. 55-61]. Розглядаючи дослідницьку компетентність з позицій системного підходу В.Адольф, А.Деркач, Т.Смоліна та ін. вважають її складовою професійної компетентності, а Б.Гершунський, В.Лаптев розглядають її як елемент загальної та професійної освіченості.

Виклад основного матеріалу. Дослідницьку компетентність ми будемо розглядати виходячи з такого розуміння понять «компетенція» та «компетентність»: компетенція – це об'єктивна категорія, суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень тощо у певній сфері діяльності людини як абстрактного носія; компетентність – це інтегративне утворення особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід і особистісні якості, які обумовлюють прагнення, готовність і здатність розв'язувати проблеми і завдання, що виникають в реальних життєвих ситуаціях, усвідомлюючи при цьому значущість предмету і результату діяльності [3, с.29]. Компетенція є нормативною, ідеальною метою освітнього процесу, що моделює якості випускника, а компетентність – його результатом, рівнем прояву (сформованості). Поняття «компетенція» пов'язане із змістом сфери діяльності, а «компетентність» – з особистістю, із здатністю особи ефективно діяти у стандартних і нестандартних ситуаціях. Компетентність виявляється в успішно реалізованій у діяльності компетенції і включає особисте ставлення до предмету і продукту діяльності. У компетентності поєднуються об'єктивно визначені нормативними документами система знань, умінь і навичок, а також особистісна складова – інтереси, прагнення, ціннісні орієнтації, мотиви самореалізації індивіда [4, с. 52].

А.Хуторський визначає дослідницьку компетентність як володіння людиною відповідною дослідницькою компетенцією, під якою слід розуміти знання як результат пізнавальної діяльності людини в певній галузі науки, методи, методики дослідження, які він повинен опанувати, щоб здійснювати дослідницьку діяльність, а також мотивацію і позицію дослідника, його ціннісні орієнтації [4, с. 237].

На думку Л.Голуб, дослідницька компетентність педагога є невід'ємним компонентом загальної і професійної освіченості – це характеристика особистості педагога, що означає володіння вміннями і способами дослідницької діяльності на рівні технологій в цілях пошуку знань для вирішення освітніх проблем, побудови освітнього процесу [2, с. 11].

Т.Боровикова зазначає, що компетентність формується у діяльності і завжди проявляється за умови ціннісного ставлення до діяльності, особистісної зацікавленості. У зв'язку з цим досягається високий професійний результат. На думку автора, дослідницьку компетентність можна представити через взаємозв'язок загальнокультурних компетенцій і професійних, які наповнюють її змістом. При цьому загальнокультурні компетенції інваріантні для будь-якої професійної діяльності, а професійні

змінюються залежно від напрямку підготовки і включають в себе готовність до конкретної професійної діяльності з науково-дослідною спрямованістю [2, с. 25].

Аналіз робіт з проблеми дослідницької компетентності дозволяє зробити висновок про те, що в даний час відсутнє однозначне розуміння даного поняття. На основі вивчення різних підходів до визначення поняття «дослідницька компетентність» представляється можливим систематизувати різноманіття визначень, при цьому виділити сутнісні риси цієї категорії (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Автор, підхід	Сутнісні риси дослідницької компетентності	Складові дослідницької компетентності
С. Осипова Компетентнісний підхід	– перетворювальний характер; – особистісна якість, що виражається у готовності та здатності самостійно освоювати та отримувати системи нових знань у результаті переносу смислового контексту діяльності від функціонального до перетворювального	– знання; – уміння; – навички; – способи діяльності.
А. Хуторський Процесуально-технологічний підхід	– володіння людиною відповідною дослідницькою компетентністю; – результат пізнавальної діяльності людини в певній галузі науки, методи, методики дослідження, якими вона повинна володіти, щоб займатися дослідницькою діяльністю	– мотивація; – методологічна позиція; – ціннісні переконання дослідника.
І. Никанорова Діяльнісний підхід	– адаптаційні здатності до умов багато рольової дослідницької діяльності; – здатність її проектувати та здійснювати; – здатність до особистісної та професійно самореалізації	– проблемно-практичний компонент (постановка проблеми); – смисловий компонент (ос-мислення проблеми); – ціннісний компонент (адекватна оцінка ситуації).
Л. Голуб Системний підхід	– невід’ємний компонент загальної та професійної освіченості; – характеристика педагога, яка означає володіння вміннями та засобами дослідницької діяльності на рівні технології з метою пошуку знань для вирішення навчальних проблем, організації навчального процесу.	– особистісний компонент (цінності, мотиви, вміння); – операційний компонент (способи діяльності, технології, проектування); – комунікативний компонент (моніторинг, маркетинг).
Т. Боровікова Ціннісно-діяльнісний підхід	Особистісна характеристика дослідника, яка формується в діяльності та завжди виявляється за умови ціннісного відношення до діяльності, особистісної зацікавленості.	– загальнокультурні компетенції, інваріантні для будь-якої професійної діяльності; – професійні компетенції, які змінюються в залежності від напрямку підготовки
О. Шапалов Універсальний підхід	– дослідна компетентність виникає при опануванні особистістю соціального досвіду людства; – дослідницька компетентність тотожна культурі людства за структурним наповненням; – дозволяє людині орієнтуватися у широкому колі питань	– знання; – операційно-технологічний компонент; – мотиваційно-етичний компонент; – соціальний та поведінковий компоненти.

Виходячи з існуючих в педагогічній науці підходів до трактування поняття «дослідницька компетентність», можна зробити висновок що дослідницька компетентність являє собою сукупність якостей особистості; передбачає володіння дослідницькими знаннями, вміннями, навичками; передбачає готовність і мотивацію до здійснення дослідницької діяльності і впровадження результатів досліджень у свою роботу.

Спираючись на дані висновки, ми виділяємо наступні компоненти дослідницької компетентності вчителя (див. таблицю 2).

Таблиця 2

Когнітивний компонент	Показники: – базові знання (теоретичні та методологічні основи дослідницької діяльності у професійній сфері); – процесуальні знання (методика дослідницької діяльності).
Особистісно-ціннісний компонент	Показники: – ціннісне ставлення, що формується в ході конкретного дослідження; – пізнавальна мотивація (бажання до саморозвитку, пошуку і придбання нових знань); – професійна мотивація (прагнення удосконалюватися у професії і отримувати результати своєї праці).
Перетворюючий компонент	Показники: – формуються вміння вибору предметної області дослідження, обґрунтування актуальності проблеми у відповідності з цілями розвитку освіти; – цілепокладання та планування дослідження; – збір, аналіз та інтерпретація, отриманих у ході дослідження результатів.

Таким чином, сутність дослідницької компетентності вчителя виявляється через взаємозв'язок її компонентів: когнітивного, особистісно-ціннісного та перетворюючого.

Когнітивний компонент представлений сукупністю теоретичних і методологічних знань, які необхідні педагогу, щоб ставити і вирішувати дослідницькі завдання у своїй професійній діяльності. Передбачає вміння працювати з першоджерелами, довідковою літературою, систематизувати матеріал, вибирати методи і способи практичної діяльності.

Особистісно-ціннісний компонент передбачає особистісну мотивацію, зацікавленість і ціннісне ставлення до професійної діяльності. Даний компонент характеризує потребу вчителя в дослідницькій діяльності, обумовлює його пізнавальну активність, здатність до подолання когнітивних труднощів, самостійність у процесі дослідження.

Перетворюючий компонент характеризується засвоєними способами дослідницької діяльності у професійній сфері, включає виявлення і формулювання проблеми, цілепокладання та планування дослідження. Забезпечує свідомий перехід вчителя від абстрактно-модельного подання рішення завдань до результату і від самого результату до опису конкретних дій для досягнення поставленої мети.

Виходячи з вище сказаного, можемо зробити **висновок**, що дослідницька компетентність, на наш погляд, являє собою якісну характеристику особистості педагога, яка виявляється в усвідомленій готовності вчителя здійснювати активну дослідницьку діяльність, і обумовлена компонентами: когнітивним, особистісно-ціннісним та перетворювальним, тобто здатністю здійснювати перехід від процесуальної діяльності до творчої, прагненням до саморозвитку і вдосконалення в професії педагога.

БІБЛІОГРАФІЯ:

1. Архипова М.В. Дослідницька компетентність майбутніх інженерів-педагогів / М.В. Архипова // Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи», м. Хмельницький, 22 – 24 жовтня, 2009 р. – Хмельницький, 2009. – С. 144-148.
2. Бережнова Е.В. Профессиональная компетентность как критерий качества подготовки будущих учителей // Компетенции в образовании: опыт проектирования: сб. науч. тр. / под ред. А.В. Хуторского. – М.: Научно-внедренческое предприятие «ИНЭК», 2007. – 327 с.
3. Боровикова Т.В. Развитие профессиональной компетенции руководителей образовательных учреждений в системе муниципального управления образованием // Вестник Челябинского государственного педагогического университета – № 5 – Челябинск: ЧГПУ, 2010. – С. 20-28.
4. Головань М. С. Компетентнісний підхід як методологічна основа вищої професійної освіти / М. С. Головань // Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 1. – Рівне: РДГУ, 2011. – С. 53-59.
5. Голубь Л. А. Через исследовательскую деятельность – к качеству образовательного результата // Традиции и инновации в образовании. – Ижевск: Издательство ИПК и ПРО УР, 2006. – С. 9-13
6. Компетенции в образовании: опыт проектирования [Текст]: сб. науч. тр./под ред. А.В. Хуторского. – М.: Научно-внедренческое предприятие «ИНЭК», 2007. – С. 87.
7. Никонорова И. Я. Особенности использования системноструктурного критерия в определении профессиональной компетентности учителя / И. Я. Никанорова. – Комсомольск-на-Амуре, 2003. –192с.
8. Осипова С.И. Развитие исследовательской компетентности одарённых детей/С.И. Осипова. – ГОУ ВПО «Государственный университет цветных металлов и золота». – М., 2009. – 176 с.
9. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностноориентированной парадигмы образования/А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – №2. – С. 55-61.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Грозан Світлана Вікторівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів – професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва.